

Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з економічної теорії на тему:

«Фіскальна політика України: особливості реалізації у коротко- та довгостроковому періодах»

Студентки 2 курсу групи Ф-21
напряму підготовки
6.030508 «Фінанси і кредит»
Бучинська Т.П.

Керівник: к.е.н., доц. Жовковська Т.Т.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2016 рік План

Вступ

1. Суть, цілі, види та інструменти фіскальної політики
2. Вплив фіскальної політики на соціально-економічний розвиток у коротко- та довгостроковому періоді
3. Практика і проблемні аспекти реалізації вітчизняної фіскальної політики
4. Напрями вдосконалення фіскальної політики України у контексті забезпечення сталого економічного зростання

Висновки

Список використаних джерел

Зміст

Вступ.....	4
1. Суть, цілі, види та інструменти фіскальної політики.....	7
2. Вплив фіскальної політики на соціально-економічний розвиток у коротко- та довгостроковому періоді	14
3. Практика і проблемні аспекти реалізації вітчизняної фіскальної політики	19
4. Напрями вдосконалення фіскальної політики України у контексті забезпечення сталого економічного зростання.....	27
Висновки.....	33
Список використаних джерел.....	35

Вступ

Стабілізація економіки є основною функцією уряду. Стабільність та розвиток національної економіки гарантується використанням державою різних інструментів макроекономічного регулювання. Одним з найдієвіших засобів макроекономічного регулювання є ефективна фіскальна політика, яка здійснюється з метою цілеспрямованого впливу на величину національного продукту, рівень безробіття та інфляції, впорядкування державних фінансів.

Сучасна фіскальна політика визначає основні напрями використання фінансових ресурсів держави, методи фінансування і головні джерела наповнення державної скарбниці, формує достатній державній бюджет і стимулює економічне зростання. Вона ефективно застосовує елементи системи оподаткування, виходячи зі стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку України.

Проведення фіскальної політики в Україні проходило не завжди вдало через труднощі перехідного періоду. Це пояснюється насамперед, непослідовністю економічної політики, мінливістю пріоритетів, слабкістю головних складових ринкової інфраструктури, монополізмом виробників, а також, тим, що більшість нормативних актів, які стосуються цієї проблеми не узгоджені між собою.

Для розбудови міцної держави необхідно вдосконалювати інструменти економічної політики. Уряду необхідно рухатися в такому напрямку, щоб відсікаючи непотрібні державні витрати, мінімізувати оподаткування суб'єктів господарювання, тим самим створюючи найбільш сприятливі умови

для розвитку бізнесу, але в той же час не позбавити трансфертних виплат тих, хто їх дійсно потребує.

Усе це зумовлює необхідність вивчення і узагальнення досвіду проведення ефективної фіскальної політики в економіці України.

Сьогодні тема реалізації фіскальної політики є дуже актуальною, оскільки економіка України переживає далеко не найкращі дні, і від того, як уряд здійснюватиме її залежить доля кожної людини, що проживає в нашій країні і доля всієї країни в цілому.

Питання формування та реалізації фіскальної політики досліджувалися представниками найрізноманітніших шкіл і течій у різні епохи та періоди.

Зокрема, ці питання розглядалися у працях П. Самуельсона, К. Макконнелла, С. Брю, В. Нордгауза та інших видатних економістів.

Вітчизняні науковці теж досліджували сутність поняття «фіскальна політика», її цілі, види, інструменти, особливості та проблеми реалізації в Україні. До них можна віднести Базилевича В. Д., Баластрик Л. О., Панчишина С. М., Шевченка В.М, Ривака О.С., Олейнікову Л. Г. та багатьох інших.

Проте, не зважаючи на значні здобутки, на даний час ця проблема реалізації фіскальної політики недостатньо розроблена, оскільки вона є відносно новою і відображає глибоко неоднозначний і суперечливий характер становлення ринкових відносин в українській економіці. Низка питань вимагають досліджень і наукових розробок. Передусім, це відсутність економіко-математичної інтерпретації фіскальної політики. Водночас теоретичні аспекти цієї проблеми залишаються ще й досі слабо вивченими.

Метою даної роботи – є вивчення особливостей реалізації вітчизняної фіскальної політики у коротко- та довгостроковому періодах.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

1. Визначити суть, цілі, види та інструменти фіскальної політики.
2. З'ясувати вплив фіскальної політики на соціально-економічний

розвиток у коротко- та довгостроковому періоді.

3. Виявити та узагальнити проблемні аспекти реалізації вітчизняної фіскальної політики.

4. Визначити напрями вдосконалення фіскальної політики у контексті забезпечення сталого економічного зростання.

Звичайно, я не можу досконало розглянути фіскальну політику, проте в моїй роботі буде даний якомога ширший розгляд фіскальної політики як методу державного регулювання економіки. Також буде проведений аналіз фіскальної політики України: освітлені її особливості розвитку та впливу на соціально-економічний розвиток у коротко- та довгостроковому періоді, а також основні перспективи та проблеми її реалізації на сучасному етапі.

1. Суть, цілі, види та інструменти фіскальної політики

Фіскальна політика, яку ще часто називають бюджетно-фінансовою, або просто бюджетною, порівняно недавно використовується як інструмент макроекономічного регулювання. Проте вона є основною складовою фінансової політики та важливою ланкою економічної політики.

Розглянемо існуючі альтернативні варіанти визначення терміну “бюджетно-податкова політика” або "фіскальна політика".

Як зазначає Уманців Ю.М., фіскальна політика – це сукупність фінансових заходів держави для регулювання доходів і витрат бюджету з метою досягнення певних соціально-економічних цілей суспільства, а також виконання найважливіших функцій держави [19, с.36].

За Панчишином С. М., фіскальна або бюджетно-податкова політика – це політика пов’язана з формуванням державного бюджету [10, с.402].

Базелевич К. С. вважає, що фіскальна політика – це урядовий вплив на економіку через оподаткування, формування обсягу і структури державних витрат з метою забезпечення належного рівня зайнятості, запобігання й обмеження інфляції та згубного впливу циклічних коливань [3, с.597].

На думку американських економістів Макконнелла К. Р. та Брю С. Л., фіскальна політика – це заходи уряду спрямовані на зниження безробіття чи інфляції та досягнення природного виробництва [6, с.404].

Усі кілька перелічених вище визначень, попри певні розбіжності у формулюваннях, відбивають сутність фіскальної політики.

Отже, фіскальна політика – це цілеспрямована діяльність держави щодо зміни державних видатків і податкових надходжень з метою збільшення обсягу виробництва, зайнятості та зниження темпів інфляції.

Основними цілями фіскальної політики:

- забезпечення фінансування економічної системи;
- забезпечення суспільства загальними благами (школи, дороги, охорона тощо);

- захист населення від негативних впливів виробничої діяльності;
- перерозподіл доходів (через оподаткування);
- ліквідація безробіття;
- боротьба з інфляцією;
- стабілізація економічного розвитку;
- антициклічне регулювання економіки;
- стимулювання економічного росту;
- досягнення зовнішньоторговельної збалансованості;
- стабілізація економіки в цілому.

Для досягнення поставлених цілей держава здійснює такі заходи:

- а) переконання (мало дієвий);
- б) штрафи та податки;
- в) перерозподіл доходів – підтримка бідних, страхування бідних і багатих, субсидії та інші допомоги малозабезпеченим;
- г) стабілізація економіки з метою недопущення банкрутства, безробіття, інфляції тощо.

У економічній науці виділяють такі фіскальні інструменти державного регулювання, як:

- 1) податки, які скорочують приватні витрати і внаслідок чого створюють можливість здійснення державних витрат;
- 2) витрати державних коштів, які підштовхують підприємства виробляти певні товари та послуги, а також трансфертні виплати, що гарантують певний рівень доходів деяким верствам населення;
- 3) регулювання або контроль, які спонукають до певної економічної діяльності чи примушують відмовитися від неї.

Основні інструменти державного впливу на економічні процеси та

наслідки їх використання відображені на рис. 1.

Таким чином, простежується тісний взаємозв'язок між доходами та видатками бюджету, який супроводжується державним контролем за економічною діяльністю суб'єктів національної економіки.

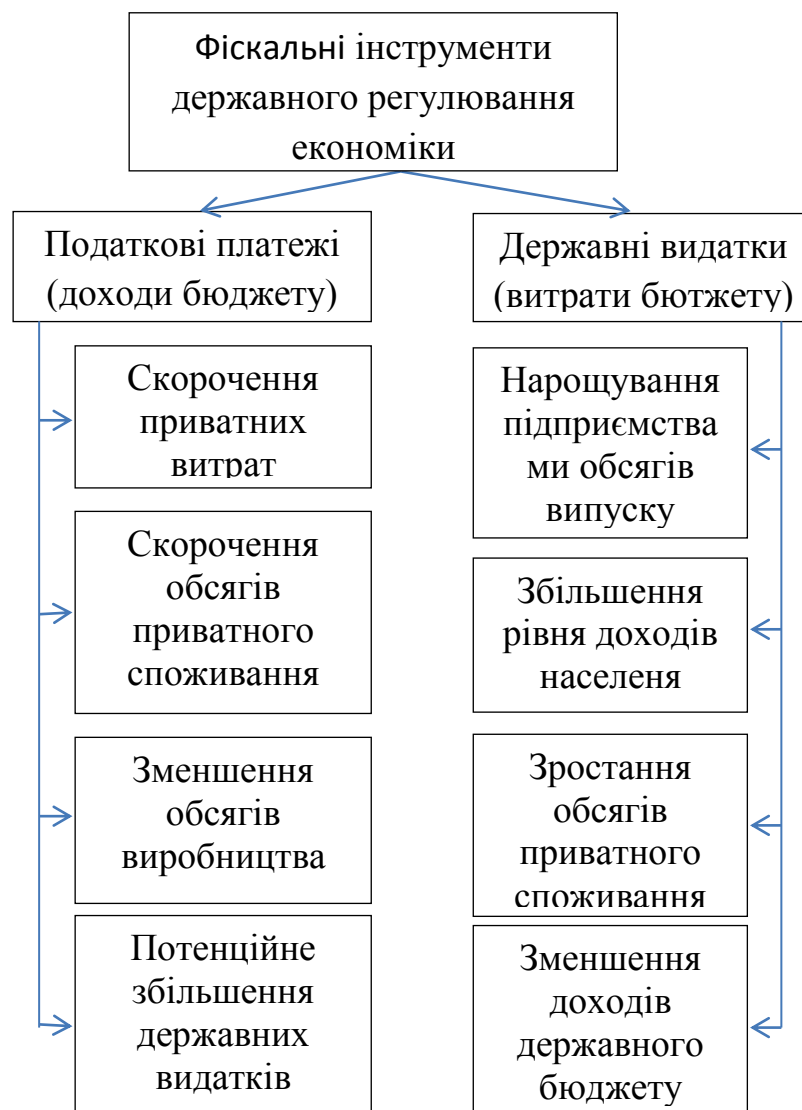

Рис. 1. Фіскальні інструменти державного регулювання економіки [19, с.36].

Фіскальна політика поділяється на такі види (рис. 2):

- залежно від того, як (через свідомі дії уряду чи автоматично) впливають бюджетно-податкові інструменти на стан економіки, розрізняють дискреційну та недискреційну (автоматичну) фіскальну політику;
- залежно від фази ділового циклу, фіскальна політика виявляється як стимулююча або обмежувальна.

Стимулююча фіскальна політика застосовується при спаді і має на меті скорочення рецесійного розриву випуску й зниження рівня безробіття та спрямована на збільшення сукупного попиту (сукупних витрат). В умовах кризи державні заходи мають зосередитися на здешевленні кредитів, скороченні податків, прискореній амортизації і податкових знижках на нові інвестиції.

Рис. 2. Види фіскальної політики [19, с.37].

Інструментами стимулюючої фіскальної політики виступають:

- 1) збільшення державних закупівель;
- 2) зниження податків;
- 3) збільшення трансфертів.

Формування стимулюючої фіскальної політики буде відбуватися за принципами:

– ефективності оподаткування (означає наявність інструментів у податковому механізмі, які заохочують економічне зростання, господарську діяльність підприємств і підприємців);

– єдиного податку (обумовлює об'єднання в один податок платежів з одного об'єкта оподаткування та створення єдиного оптимального податку);

- достатності (спричиняє забезпечення достатніх доходів усіх бюджетів (державного та місцевого) для фінансування їх видатків);
- податкоспроможності (тягар оподаткування має бути поставлений у залежність безпосередньо від конкретного доходу та рівня добробуту суб'єкта);
- рівнонапруженості (зобов'язання перед бюджетом щодо сплати податків визначається для всіх платників, а також відповідно до їх можливостей і результатів діяльності шляхом єдиних або диференційованих ставок);
- стабільності в оподаткуванні (тобто податкова система має залишатися сталою протягом кількох років, що забезпечить інтереси не тільки платників податків, але й держави; а зміна механізму має відбуватись еволюційним шляхом);
- системності та внутрішньої цілісності оподаткування (відображається у взаємопов'язаності, узгодженості змін головних податкових показників при зміні ключових параметрів (ВВП та його структури), спрацьовує на єдність економічного простору країни).

Стримуюча фіскальна політика використовується при бумі (при перегріві економіки) і має на меті скорочення інфляційного розриву випуску і зниження інфляції, відповідно має бути спрямована на скорочення сукупного попиту (сукупних витрат). Так, з метою ослаблення «перегріву» економіки держава у фазі підйому сприятиме подальшому дорожчанням кредитів, вводу нових податків, підвищенню існуючих, скасуванню прискореної амортизації й податкових пільг на нові інвестиції.

Інструментами стримуючої фіскальної політики, навпаки, виступають:

- 1) скорочення державних закупівель;
- 2) збільшення податків;
- 3) скорочення трансфертів.

Формування стримуючої фіскальної політики буде відбуватися за принципами:

– множини податків (визначає сукупність диференційованих податків та об'єктів їх обкладання, реалізує ефект взаємодоповнюваності всіх наявних податків);

– гнучкості (еластичності) оподаткування (означає, що з об'єктивними потребами і можливостями держави, податковий механізм може оперативного змінюватись);

– невідворотність настання визначеної законом відповідальності (у разі порушення податкового законодавства);

– нейтральність оподаткування (установлення податків та зборів у спосіб, який немає впливу на збільшення або зменшення конкурентоспроможності платника податків). [20, с.401-402].

Дискреційна фіскальна політика – це політика, за якої уряд свідомо маніпулює податками та державними витратами з метою зміни реального обсягу національного виробництва та зайнятості, контролю за інфляцією та прискоренням економічного зростання.

Основні засоби дискреційної фіскальної політики:

- втілення програм громадських робіт та інших програм, пов'язаних з витратами держави;
- здійснення перерозподільних програм «трансфертного типу»;
- циклічні зміни рівня податкових ставок.

Дискреційна політика з метою стимулювання сукупного попиту в період кризи передбачає цілеспрямоване свідоме зниження ставок оподаткування, збільшення державних витрат та зведення державного бюджету з дефіцитом.

Недискреційна (автоматична) фіскальна політика ґрунтується на дії вмонтованих стабілізаторів, які задовольняють природне пристосування економіки до фаз ділової кон'юнктури. Такими стабілізаторами в економіці є прогресивна податкова система і трансфертні платежі. Зміна вказаних величин внаслідок циклічних коливань сукупного доходу приведе до збільшення чистих податкових надходжень у періоди зростання ВВП і до їхнього зменшення у фазі економічного спаду.

Автоматичні (вмонтовані) стабілізатори – механізми ринкової економіки, які не залежать від держави і згладжують спади і підйоми в економіці, або це механізм, який дає можливість зменшити циклічні коливання в економіці без проведення спеціальної економічної політики. Дія автоматичних стабілізаторів відбивається на зміні обсягу виробництва, рівня цін і ставок відсотка. Дія автоматичних стабілізаторів відбивається на розмірі циклічного дефіциту або профіциту бюджету.

До автономних (вмонтованих) стабілізаторів належать:

а) автоматична зміна податкових надходжень при прогресивній системі оподаткування:

- система податків прогресивно залежить від особистих доходів та доходів підприємств;

- у період буму і відповідно в період інфляції збільшення ставок оподаткування за умов прогресивної системи оподаткування через збільшення доходів домашніх господарств і підприємницького сектору зменшує особисті доходи, гальмує споживчі витрати, скорочує сукупний попит і стримує зростання цін та заробітної плати;

б) допомога на випадок безробіття, соціальна допомога та інші соціальні трансферти.

При недискреційній фіскальній політиці бюджетний дефіцит (або надлишок) утворюється в результаті дії автономних стабілізаторів.

Таким чином, дискреційна політика та політика вмонтованої стабільності – це не дві різні політики, а дві взаємозв'язані сторони фіскальної політики.

2. Вплив фіскальної політики на соціально-економічний розвиток у коротко- та довгостроковому періоді

Фіскальна політика є невід'ємним елементом політики розвитку України в цілому, де першочерговим завданням є забезпечення соціально-економічного розвитку. У цьому контексті прийняття збалансованого бюджету та формування через бюджет довгострокових чинників економічного зростання при одночасному підвищенні ефективності використання бюджетних коштів є стратегічним орієнтиром держави у сфері державних фінансів.

Якщо ж говорити про механізм здійснення фіскальної політики в Україні, то її можна віднести до дискреційної. Фіскальна політика в Україні здійснювалась під впливом стихійних інфляційних процесів і прагнення розв'язати проблем бюджетного дефіциту за рахунок необґрунтованої емісії паперових грошей та кредитної емісії.

Проведення фіскальної політики в Україні у перехідний період ускладнювалося одночасним збільшенням обсягів виробництва і зниження темпів інфляції [21, с.22].

Забезпечення стабільних темпів економічного зростання є стратегічною метою будь-якої держави, що зумовлює необхідність втручання держави, уряду з метою розробки якісної економічної стратегії. Збереження макроекономічної стабільності передбачає передусім гарантування економічно безпечного та прогнозованого рівня інфляції, прогнозованого курсу гривні, виваженої монетарної та фіскальної політики та їх координації.

В Україні інституційна координація фіскальної політики здійснюється з ряду окремих питань, передусім в процесі розробки проекту державного бюджету, який формується на основі найважливіших економічних і фінансових документів держави і покликаний реалізувати економічну й соціальну політику та відображати інтереси всього суспільства.

Фіскальна політика у довгостроковому періоді не є нейтральною, а саме збільшення державних видатків за довгий проміжок часу призводить до повернення природного обсягу виробництва, яке при цьому співвідношенні між інвестиціями та державними закупками змінюється. Відбувається ефект витіснення, в результаті якого ставка відсотку зростає та не відновлюється [7, с. 35].

Стимулююча бюджетно-податкова політика (фіскальна експансія) у довгостроковому періоді спрямована на збільшення податкового тиску, що може викликати стійке скорочення сукупної пропозиції й активації елементів стагфляції, особливо за умов пропорційного скорочення державних витрат за всіма статтями бюджету, що призводить до значного скорочення державних інвестицій в інфраструктуру ринку праці. У більш довгостроковій перспективі політика зменшення податків може привести до розширення пропозиції факторів виробництва і росту економічного потенціалу. Здійснення цих цілей пов'язано з проведенням комплексної податкової реформи, яка супроводжується обмежувальною кредитно-грошовою політикою Центрального Банку та оптимізацією структури державних витрат.

У довгостроковому періоді політика послаблення податкового тиску може спричинити розширення пропозиції факторів виробництва і зростання економічного потенціалу.

У короткостроковому періоді фіскальна політика спрямовується на подолання кризи в економіці [7, с. 37].

Стимулююча бюджетно-податкова політика (фіскальна експансія) в короткостроковій перспективі має своєю метою подолання циклічного спаду економіки і передбачає збільшення державних витрат, зниження податків та комбінування цих заходів.

Стримуюча бюджетно-податкова політика (фіскальна рестрикція) має своєю метою обмеження циклічного підйому економіки і передбачає

зниження держвитрат, збільшення податків або комбінування цих заходів. У короткостроковій перспективі ці заходи дозволяють знизити інфляцію попиту ціною зростання безробіття і спаду виробництва. У довшому періоді зростаючий податковий клин може послужити основою для спаду сукупної пропозиції і розгортання механізму стагфляції, особливо в тому випадку, коли скорочення державних витрат здійснюється пропорційно по всіх статтях бюджету і не створюється пріоритетів на користь державних інвестицій в інфраструктуру ринку праці. Затяжна стагфляція на тлі неефективного управління державними витратами створює передумови для руйнування економічного потенціалу [1, с.111].

Більшість економістів вважають, що високопрогресивні системи оподаткування розхитують розвиток економіки. Зниження податкових ставок із прибуткового податку на громадян посилює стимули до праці, збільшує особисті заощадження, а з податку на прибуток підприємств — стимулює розвиток інвестиційного процесу. Отже, внаслідок зростання заощаджень та інвестиції можна сподіватися прискорення економічного зростання і збільшення у майбутньому рівня зайнятості, обсягу національного виробництва, а отже її державних податкових надходжень, що сприятиме досягненню бездефіцитного бюджету. Інакше кажучи, продукційна фіскальна політика, яка усуває бюджетні дефіцити, що індукують інфляцію, відіграє важливу роль в соціально-економічному розвитку економіки.

Стимулювальна фіскальна політика орієнтована на підтримання високих темпів економічного зростання і підвищення рівня зайнятості, що є актуальним для економіки України за умов сьогодення, оскільки зростання української економіки останнім часом загалом сповільнилось. Критичне гальмування економічного росту. Прискорення падіння реального ВВП починаючи з другої половини 2012 року, яке за підсумками I кв 2015 р. досягло вже -17,2 % у річному вимірі, відображає системний та структурний характер кризи, в якій перебуває національна економіка. Найвищі темпи падіння реального ВВП у I кв 2015р. фіксуються у будівництві (-35,3%),

добувній промисловості (-29,4%), переробній промисловості (-25,6%), оптовій та роздрібній торгівлі (-24,8%).

Небезпечну тенденцію становить проблема триваючого з II кв 2014 р. зниження споживання. Так, реальні обсяги кінцевих споживчих витрат у I кв. 2015р. знизились на 15,4% відносно аналогічного періоду 2014 р. У 2012 – 2013 рр. навіть при падінні ВВП утримувалось незначне зростання кінцевих споживчих витрат.

Темпи падіння промислового виробництва, яке триває вже 30 місяців (з листопада 2012 р.) у 2015 р. зберігаються на критично високому рівні (понад 20,0 % протягом 6 місяців). Різке підвищення індексу цін виробників – в середньому до 42,5 % за підсумками I півр. 2015 р., на фоні зниження внутрішнього платоспроможного попиту, утворює ризики збуту на внутрішньому ринку, і відтак – подальше скорочення випуску промислової продукції. Відповідні тенденції ускладнюються фізичною втратою виробничих потужностей у зоні конфлікту на Донбасі, що негативно позначається на внутрішній виробничій кооперації та експортному потенціалі.

Для досягнення високих темпів економічного зростання уряд знижує податки, збільшує державні видатки або поєднує обидва ці заходи. Перманентний дефіцит державного бюджету України, починаючи з 2003 р., спричинив до посилення податкового тиску і цим самим – до високого рівня тінізації економіки. У Міністерстві податків і зборів оцінюють обсяг тіньового сектору економіки у 350 млрд. грн. на рік, а податкове навантаження на підприємства за підрахунками сьогодні становить 45,5 % у виробництві та 42 % у торгівлі. Поряд із тінізацією економіки, надмірно високі податки відлякують капітал в офшорні зони, а саме туди, де серйозно ставляться до верховенства права і де невисокі податки.

Високий податковий тиск спонукає приховувати прибутки від оподаткування. Збитковість підприємств є висока. Тінізація економіки

спричиняє зростання чисельності контролюючих органів держави, збільшення чисельності чиновників різного рангу, посилення корупції і, як наслідок, ще більшої тінізації економіки держави. Недосконалість податкової системи України спричиняє низький рівень інвестиційної діяльності в Україні, а отже, гальмує підвищення продуктивності праці, негативно впливає на трудові доходи населення і розвиток економіки. Все це спричиняє недоотримання надходження до державного та місцевих бюджетів, руйнує будь-які розрахунки та прогнози [12, с.251-252].

Особливістю фіскального регулювання економічного зростання в Україні стало спрямування його на досягнення результатів протягом короткострокових періодів. Недостатньою є спрямованість фіскальної політики на досягнення високої якості економічного зростання, перетворення внутрішнього споживчого попиту на дієвий фактор економічного зростання, державне фінансування розвитку інфраструктури. Для забезпечення довгострокового економічного зростання потрібна активна фіскальна політика [17, с.533].

Таким чином, фіскальна політика є одним з основних інструментів економічної політики держави. У ринкових умовах, коли економіка має циклічний розвиток, за допомогою фіскальної політики держава може згладити кон'юнктурні спади, тим самим не порушивши макроекономічну рівновагу. Даний вид державного втручання в економіку має сильний ефект як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

3. Практика і проблемні аспекти реалізації вітчизняної фіскальної політики

Реалізація фіскальної політики тісно пов'язана з державним бюджетом. Цей процес пояснюється тим, що будь-які зміни у фіскальній політиці супроводжується відповідними змінами у державному бюджеті.

Державний бюджет як економічна категорія відображає реальні економічні відносини між державою та іншими економічними суб'єктами з приводу акумуляції та використання централізованого фонду грошових ресурсів країни, призначених для виконання функцій держави шляхом розподілу та перерозподілу ВВП. Формування фінансових ресурсів відображується в доходах бюджету, а їх використання – в його видатках.

Доходи бюджету формуються за рахунок усіх податкових, неподаткових та інших надходжень, які здійснюються на безповоротній основі, включаючи трансферти, дарунки, гранти. Видатки бюджету відображують кошти, що спрямовуються на фінансування запланованих державних програм і заходів, за винятком коштів, призначених на погашення основної суми державного боргу та повернення надмірно сплачених до бюджету сум [6, с. 348].

Проаналізуємо динаміку доходів та видатків Зведеного бюджету України (рис. 3).

Розмір дефіциту коливається від 1 до 17 відсотків валового національного продукту при середній величині по світу в 2013 році — 2,2 трлн дол. США або 3,1% від світового ВВП (СІА 2015). Український бюджет не є винятком і характеризується станом хронічного дефіциту. Проте це не критично для економічного розвитку. Набагато важливішу роль відіграють напрямки і розмір державних видатків, тобто те, яким чином розподіляються акумульовані кошти — який баланс між соціальною підтримкою населення та інвестиціями у галузі економіки

. У нинішньому становищі України до вище вказаних додається не менш важливий, третій фактор — видатки за державним боргом.

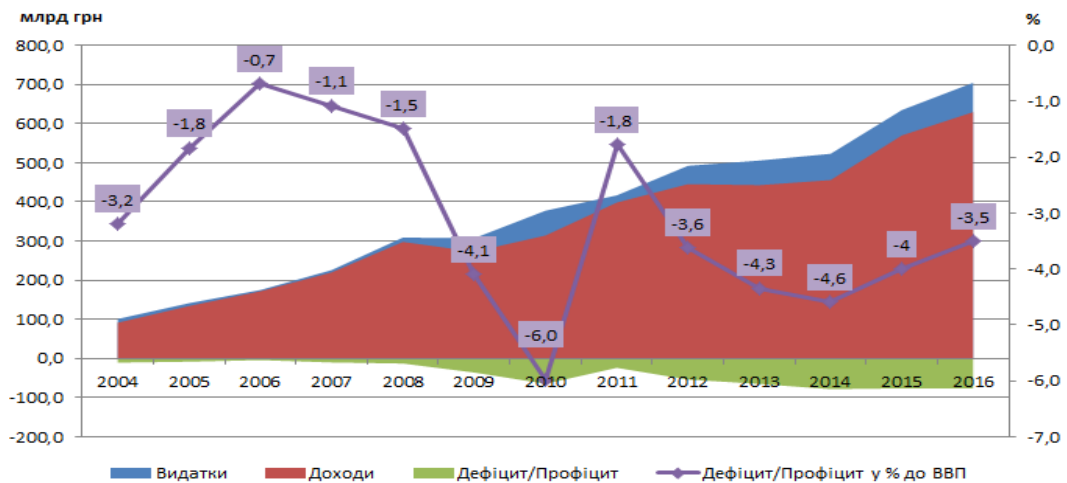

Рис. 3. Планові та фактичні доходи загального фонду державного бюджету*

Складено автором самостійно за джерелом [15].

Загалом, згідно із державним бюджетом України на 2015 рік, загальні доходи мають скласти 502,3 млрд грн, видатки — 566,5 млрд грн, повернення кредитів до бюджету — 4,8 млрд грн, надання кредитів — 16,0 млрд грн, а граничний дефіцит визначено на рівні 75,8 млрд грн.

За прогнозами Національного банку від березня поточного року, державний та гарантований борг в 2015 році зросте до 93% ВВП (здебільшого за рахунок курсової переоцінки валютної складової). Зовнішня частина державного та гарантованого державою боргу за підсумками року має, за оптимістичним сценарієм НБУ, зрости до 59% ВВП (НБУ 2015).

Протягом 2012, 2013, 2015 років спостерігалось недостатність фактичних надходжень порівняно з плановими (рис. 4).

У 2011 р. планові видатки загального фонду державного бюджету визначені в сумі 199 млрд. 792,5 млн. грн., а фактичні в сумі 193 млрд. 261,5 млн. грн. або 96,7% планових, у 2012 р. — планові видатки становили 194 млрд. 378,7 млн. грн., а фактичні 187 млрд. 748 млн. гривень (96,6 % планових), у 2013 р. — планові видатки загального фонду державного бюджету встановлені в сумі 241 млрд. 479,6 млн. грн., а проведені в сумі 238

млрд. 314,9 млн. грн., або 98,7 % плану, у 2014 р. – видатки державного бюджету загалом проведені в сумі 333 млрд. 459,5 млн. грн., або 93,8 % плану (354 млрд. 190,6 млн. гривень), а у 2015 р. – видатки державного бюджету здійснені в сумі 394 млрд. 746,3 млн. грн. (97 % планових).

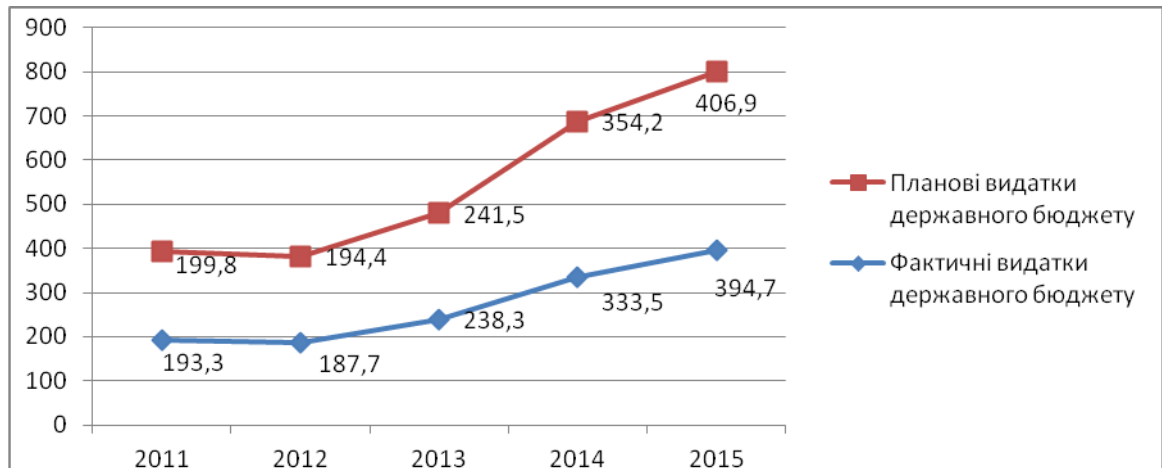

Рис. 4. Планові та фактичні видатки державного бюджету*

Складено автором самостійно за джерелом [15].

Таким чином, протягом 2011-2015 рр. фактичні видатки державного бюджету є меншими за планові. Причинами цього є несвоєчасне прийняття порядків використання коштів, перенесення планових призначень на кінець року, несвоєчасний розподіл та перерозподіл державних видатків головними розпорядниками бюджетних коштів.

На сучасному етапі реалізація ефективної фіскальної політики в Україні унеможлиблюється через ряд проблем.

Одна з головних проблем – це спротив будь-яким податковим реформам, які передбачають підвищення податкового навантаження. Така ситуація зумовлена у більшості випадків тим, що населення країни досить тривалий час жило в умовах радянського соціалізму, де держава виступала певним гарантом хоча б мінімального рівня забезпечення – безкоштовної освіти, охорони здоров'я, соціального житла, доступних за цінами продуктів харчування тощо. В той же час за умов тотального дефіциту практично нереально було придбати товари тривалого користування. На сьогоднішній день в умовах відкритості ринку, коли проблеми товарного дефіциту не

існує, держава не в змозі забезпечити зростаючі потреби населення та і не повинна цього робити. Забезпечення високих соціальних стандартів вимагає значних витрат бюджету, які на разі не можливо покрити за рахунок податкових надходжень. Підвищення рівня оподаткування не призведе до очікуваного наповнення бюджету, а навпаки буде причиною згортання підприємницької та інвестиційної активності.

В Україні ж збільшення державних видатків повинно відбуватися не за рахунок зниження податків, а за рахунок заходів стимулювання споживчого попиту та розвитку реального сектора економіки, інноваційних технологій, освітніх програм, шляхом сприяння добровільній сплаті податків. В Україні зменшення податкового навантаження не може здійснюватися тільки за рахунок зниження ставок з ряду причин (рис. 5).

Рис. 5. Причини неможливості зниження податкового навантаження шляхом зменшення податкових ставок [13].

Однією з актуальних проблем – є поширення практики виплати заробітної плати «в конвертах», що, у свою чергу, спричиняє недоотримання коштів Пенсійним фондом України (Таблиця 1). Така ситуація спровокована високим рівнем податкового навантаження на фонд заробітної плати, яке у сукупності формують внески до Пенсійного фонду України. Ця проблема поглибилася у зв'язку з підвищення пенсійного віку населення.

Таблиця 1

**Динаміка основних фінансових показників діяльності
Пенсійного фонду України у 2012–2015 рр.***

Показник	Роки, млрд.грн				Абсолютний приріст, млрд.грн.			Темп приросту, %		
	2012	2013	2014	2015	2013-2012	2014-2013	2015-2014	2013-2012	2014-2013	2015-2014
Власні надходження	158,00	166,90	165,90	174,2	8,90	-1,00	8,30	5,63	-0,60	5,00
Кошти Державного бюджету	64,50	83,20	75,80	61,8	18,70	-7,40	-14,00	28,99	-8,89	-18,47
Інше	1,6	2,7	2,5	0,08	1,10	-0,20	-2,42	68,75	-7,41	-96,80
Всього	224,10	253	244,20	236	28,70	-8,60	-8,10	12,81	-3,40	-3,32

*розрахована автором самостійно на основі джерела [13].

Дані таблиці свідчать про те, що головну роль у формуванні доходів Пенсійного фонду відіграють власні надходження фонду, і за останній рік відбулось збільшення даного виду надходжень на 5 % до позначки 174,2 млрд. грн.

Можна побачити, що кошти Державного бюджету України протягом 2013-2015 років мають тенденцію до щорічного зменшення. Зокрема, у 2013 році надходження з державного бюджету суттєво зросли і становили 83,2 млрд. грн. Проте, вже в наступному році даний вид надходжень зменшився на 8,89 % і становив 75,8 млрд. грн. У 2015 році спостерігається зменшення надходжень з Державного бюджету до Пенсійного фонду України. Так,

зменшившись на 18,47 %, кошти, які надійшли з Державного бюджету становили 61,8 млрд. грн.

Аналізуючи дані таблиці, можна стверджувати, що інші надходження Пенсійного фонду є незначними і складають 1,6 млрд. грн. у 2012 році, 2,7 млрд. грн. у 2013 році, 2,5 млрд. грн. у 2014 році та 0,08 млрд. грн. у 2015 році.

Ще одна проблема реалізації фіскальної політики пов'язана з відсутністю фіскальних стимулів здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності. Незважаючи на те, що податкова система України формувалася за зразком європейських, багато чого з їхнього досвіду не працює в Україні. Це пов'язано не тільки з особливостями становлення податкової системи, але і низькою віддачею з боку держави. Результативність діяльності Української держави у зазначених напрямках можна проілюструвати наступними показниками (таблиця 2): обсяг номінального ВВП у гривневому вимірі мав тенденцію до щорічного зростання та у 2015 році порівняно з 2010 роком збільшився на 883 573 млн. грн., що склало 81,6%.

Таблиця 2

Динаміка обсягів ВВП України за 2010–2015 рр.**

Роки	Обсяги номінального ВВП, млн. грн.	Відхилення від попереднього року		Обсяги ВВП, млн. USD	Відхилення від попереднього року	
		абсолютне, млн. грн.	відносне, %		абсолютне, млн. USD	відносне, %
2009	913 345	-	-	117 228	-	-
2010	1 082 569	+169 224	+18,5%	136 419	+19 192	+16,4%
2011	1 316 600	+234 031	+21,6%	163 160	+26 740	+19,6%
2012	1 408 889	+92 289	+7,0%	175 781	+12 622	+7,7%
2013	1 454 931	+46 042	+3,3%	183 310	+7 529	+4,3%
2014	1 566 728	+111 797	+7,7%	131 805	-51 505	-28,1%
2015	1 966 142	+399 414	+25,5%	98 851	-32 954	-25,0%

* складено автором самостійно на основі джерела [15].

А у доларовому вимірі цей показник характеризується значними коливаннями, що пояснюється відповідними коливаннями офіційного валютного курсу НБУ (гривні щодо долара США). Найбільші його значення

було зафіксовано у 2013 році і він становив 183 310 млн. USD, найменші - у 2015 році, а саме обсяги ВВП склали 98 851 млн. USD, що на 32 954 млн. USD, або на 25,0%, менше, ніж у 2014 році. Однак гривневий його вимір, на відміну від доларового, у 2015 році відображає позитивні значення та становить 1 966 142 млн. грн., що на 399 414 млн. грн., або на 25,5% більше, ніж у 2014 році.

При цьому спостерігалися щорічні коливання обсягів витрат бюджету, що спрямовувалися на фінансування економічної діяльності, які не можна логічно пояснити. За рахунок зведеного бюджету у 2011-2015 роках фінансувалося лише близько 10% інвестицій в основний капітал, що свідчить про низьку ефективність використання мобілізованих коштів.

Деякими з найважливіших проблем реалізації фіскальної політики є проблеми адміністративно-правового характеру. До них відносяться: нестабільність, суперечливість і громіздкість податкового законодавства, великі витрати платників на виконання законодавчих вимог, ускладненість алгоритмів і методів обчислення податків, нерівномірність розподілу податкового навантаження між платниками, що належать до різних галузей. Існування цих проблем веде до порушення балансу прав і відповідальності платників податків та податкових органів, що загострюється неналежним виконанням органами влади своїх обов'язків, корупційними діями посадовців і проблемами в сфері судочинства [13].

Також реалізація ефективної фіскальної політики ускладнюється через складність її узгодження з монетарною політикою, яка спрямовується переважно на стримування темпів інфляції та підтримання курсу гривні. Об'єктивна необхідність координації фіскальної і монетарної політики зумовлюється, по-перше, взаємним впливом фіскальної і монетарної політики; по-друге, співіснуванням фіскальної і монетарної політики у часі. Засоби фіскальної та монетарної політики зазвичай не використовуються окремо, тому проблема узгодження і координації між ними потребує вирішення [4].

Фіскальна політика налічує чимало проблемних аспектів, які потребують негайного вирішення для забезпечення соціально-економічного розвитку та ефективної діяльності держави в цілому.

4. Напрями вдосконалення фіскальної політики України у контексті забезпечення сталого економічного зростання

Реформування фіскальної політики є важливим завданням України на сучасному етапі формування для забезпечення сталого економічного зростання.

Удосконалення фіскальної політики – важливий фактор підвищення конкурентоспроможності національної економіки як матеріальної основи зростання добробуту суспільства та забезпечення фінансування соціальної сфери [18, с.147].

Щоб забезпечити певну стабільність фіскальної політики і зменшити вплив політичного бізнес-циклу та некомпетентних рішень на її проведення, економісти пропонують дотримуватися „твердого курсу” фіскальної політики відповідно з правилом «збалансованого бюджету». Згідно з цим правилом, державний бюджет має збалансовуватися або щорічно, або в довгостроковому періоді [9, с.71].

Збільшення доходів державного бюджету має відбуватися не за рахунок посилення податкового навантаження на економіку, а шляхом глибокої лібералізації податкового законодавства, розширення бази оподаткування, покращення адміністрування податків і зборів, створення сприятливих умов для розвитку виробництва, приватного підприємництва, скорочення нелегального тіньового обігу.

При складанні державного бюджету насамперед необхідно науково-обґрунтовано, в межах чинного законодавства про податки, розраховувати прибуткову частину. Це дасть можливість державі реально оцінити можливості бюджетної політики на майбутній рік. В основу побудови прибуткової частини бюджету мають бути закладені такі принципи, які дозволяють державі мати хоча б мінімально достатні фінансові ресурси для її діяльності і одночасно використовувати податки як інструмент регулювання фінансового стану платників, стимулювання зростання виробництва. До

даних принципів належать:

- встановлення таких податків, які б забезпечували регулярну мобілізацію фінансових ресурсів у розпорядження держави в розмірах, достатніх для фінансування запланованих заходів;
- застосування таких видів податків, які б забезпечували стабільність фінансового становища держави, повноту, стабільність і своєчасність формування її централізованого фонду;
- запровадження податків, адекватних реальним умовам соціально-економічного становища держави;
- вилучення (повне або часткове) до бюджету доходів, не пов'язаних із фінансово-господарською діяльністю [11, с. 95].

Зазначимо, що в українській економіці існує можливість практично здійснити потрібні зміни у податковому та витратному елементах фіскального регулювання. Вона пов'язана, по-перше, з наявністю значних неподаткових джерел державних доходів. Так, суттєвий потенціал розширення дохідної бази бюджетних ресурсів міститься у можливостях держави реалізувати своє право власника значної частини засобів виробництва та одержувати частину прибутків підприємств, які перебувають у повній державній власності або серед співвласників яких є держава; у створенні адекватного перехідним умовам механізму реалізації рентних відносин та впровадження системи рентних платежів з природних ресурсів. По-друге, з розширенням податкової бази, можливим через збільшення переліку підакцизних товарів за рахунок предметів розкоші та іноземних товарів, аналоги або субститути яких виробляються в Україні, та завдяки посиленню оподаткування соціально та екологічно небезпечних видів діяльності, спекулятивних операцій та доходів від власності тощо. По-третє, з використанням стимулюючого потенціалу активної форми фіскального дефіциту, яка передбачає спрямування додаткових фіскальних ресурсів на зміцнення та розвиток національного товаровиробництва, прискорення процесів нагромадження у реальному

секторі економіки та створення відповідної економічної бази для дострокової фінансової стабілізації [2, с. 18].

Покращення адміністрування податків і зборів, може бути здійснене за допомогою таких напрямків (табл. 3):

- удосконалення контрольно-перевірочної роботи;
- підвищення ефективності роботи з податковим боргом та недопущення виникнення нового;
- якісне поліпшення боротьби з фіктивним відшкодуванням ПДВ;
- відшкодування у найкоротші строки законно утвореного від'ємного значення ПДВ;
- запобігання відтоків капіталів за кордон, попередження схем мінімізації.

Зменшення податкового тиску на національну економіку разом із змінами у витратному компоненті фіскального регулювання призведуть до активізації відомої низки взаємозалежних економічних явищ і процесів, кінцевим пунктом якої є поживлення процесів капіталотворення.

Таблиця 3

Напрямки покращення адміністрування податків і зборів [13]

Напрямки	Характеристика
Удосконалення контрольно-перевірочної роботи	Здійснюється шляхом орієнтації контролюючих та правоохоронних підрозділів на виявлення схем ухилення від податків, їх знищення та відшкодування збитків, завданих державі; орієнтація контрольно-перевірочної роботи на діяльність несумлінних платників, що зменшить тиск на сумлінних
Підвищення ефективності роботи з податковим боргом та недопущення виникнення нового	Погашення податкового боргу – один із значних резервів наповнення державного бюджету при здійсненні податкового стимулювання
Якісне поліпшення боротьби з фіктивним відшкодуванням ПДВ	Ретельна перевірка кожного факту відшкодування ПДВ, супроводження контрольно-перевірочної роботи, і, насамперед,

	перевірок підприємств, віднесених до категорії «мінімізаторів»
--	--

Продовження таблиці 3.

Відшкодування у найкоротші строки законно утвореного від'ємного значення ПДВ	Затримки з відшкодування цих сум вимивають оборотні кошти підприємств та погіршують їх ділову активність.
Запобігання відтоку капіталів за кордон, попередження схем мінімізації	Здійснюється шляхом встановлення обмежень із врахування у витратах сум роялті на користь нерезидентів та платників, звільнених від сплати податку на прибуток чи тих, які сплачують цей податок за іншою ставкою, а також витрат на придбання у нерезидента консалтингових послуг, маркетингу, реклами, інжинірингу; обмеження витрат з метою оподаткування, понесених по відношенню до нерезидентів з офшорним статусом

Це призведе до прискорення погашення бюджетної заборгованості по пенсіях і заробітній платі. Поповнення держбюджету також у перспективі дозволить державі спрямовувати додаткові кошти на реалізацію власних інвестиційних, екологічних та соціальних програм [3, с.44].

Для здійснення активної інноваційно-інвестиційної діяльності державі необхідно застосувати такі важелі регулювання (Рис. 7):

- надання спеціальних інвестиційних пільг;
- спрощення бухгалтерського обліку для операцій малого та середнього бізнесу;
- удосконалення амортизаційної політики.

Ці важелі державного регулювання, спрямовані на підтримку та розвиток економічно-ефективної діяльності підприємств. Їхнє впровадження надасть можливість покращити інноваційно-інвестиційну активність в Україні як іноземних, так і національних інвесторів, та сприятиме

структурній перебудові економіки, поживленню реального сектора економіки.

Рис. 7. Податкові важелі регулювання, спрямовані на підтримку інноваційної діяльності підприємств [8].

Для забезпечення сталого економічного зростання в Україні необхідно комплексно врегулювати існуючі в країні адміністративно-правових проблем. Для цього, на нашу думку, потрібно:

- надати фіскальній політиці оптимального, гнучкого і рівнонапруженого характеру, не допускати довільного трактування, зробити її зрозумілою для всіх;

- зменшити витрати платників на виконання законодавчих вимог;
- спростити алгоритми і методи обчислення податків;
- провести кардинальну реформу податкової системи: зменшити податковий тиск і кількість податків з урахуванням досвіду передових країн світу.
- удосконалити систему соціального захисту населення;
- вдосконалити систему пільг на податки (пільги повинні бути прозорими і конкретними, необхідна система контролю за наданням пільг);
- посилити економічні санкції та кримінальну відповідальність за нецільове використання державних коштів [17, 533].

Для узгодженості діяльності фіскальної та монетарної політики України уряду і Національному банку України доцільно провадити політику, спрямовану на розвиток внутрішнього ринку, тобто розвиток внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту. З цією метою, окрім податкової реформи, необхідно здійснювати заходи щодо підвищення рівня заробітної плати до європейських стандартів. Заробітна плата в Україні повинна зростати темпами швидшими, ніж зростання ВВП. Усунення інфляції попиту доцільно здійснювати, впроваджуючи заходи, спрямовані на скорочення державних видатків та остаточного подолання хронічного дефіциту державного бюджету [12, с.256].

Таким чином, важливим напрямком ефективної фіскальної політики держави є раціональне використання фінансових ресурсів, контроль з боку держави за надходженнями та видатками, покращення адміністрування податків та зборів, врегулювання існуючих в країні адміністративно-правових проблем, а також ефективне використання коштів на соціальні програми.

Висновки

Отже, фіскальна політика – це цілеспрямована діяльність держави щодо зміни державних видатків і податкових надходжень з метою збільшення обсягу виробництва, зайнятості та зниження темпів інфляції.

Основне завдання фіскальної політики полягає у створенні такого фіскального механізму, який би сприяв економічному розвитку суспільства, давав можливість збільшувати обсяги та підвищувати ефективність виробництва, попереджував інфляційні процеси, підвищував добробут населення.

Основними цілями фіскальної політики є: перерозподіл доходів (через оподаткування), ліквідація безробіття, боротьба з інфляцією, стабілізація економічного розвитку, стимулювання економічного росту.

Інструментами фіскальної політики виступають податки, витрати державних коштів, трансфертні виплати.

Залежно від того, як (через свідомі дії уряду чи автоматично) впливають бюджетно-податкові інструменти на стан економіки, розрізняють дискреційну та недискреційну (автоматичну) фіскальну політику.

Залежно від фази ділового циклу, фіскальна політика виявляється як стимулююча або обмежувальна.

Стимулююча бюджетно-податкова політика (фіскальна експансія) у короткостроковій перспективі спрямована на подолання циклічного спаду економіки і припускає збільшення державних витрат, зниження податків чи комбінування цих мір. У довгостроковій перспективі політика зниження податків може привести до розширення пропозиції факторів виробництва і росту економічного потенціалу.

Стримуюча бюджетно-податкова політика (фіскальна рестрикція) спрямована на обмеження циклічного підйому економіки і припускає зниження державних витрат, збільшення податків чи комбінування цих заходів.

У короткостроковій перспективі ці заходи дозволяють знизити інфляцію попиту ціною зростання безробіття і спаду виробництва. У довшому періоді зростаючий податковий клин може послужити основою для спаду сукупної пропозиції і розгортання механізму стагфляції, особливо в тому випадку, коли скорочення державних витрат здійснюється пропорційно по всіх статтях бюджету і не створюється пріоритетів на користь державних інвестицій в інфраструктуру ринку праці. Затяжна стагфляція на тлі неефективного управління державними витратами створює передумови для руйнування економічного потенціалу.

Фіскальна політика є одним з основних інструментів економічної політики держави. За допомогою фіскальної політики держава може згладити кон'юнктурні спади, тим самим не порушивши макроекономічну рівновагу. Даний вид державного втручання в економіку має сильний ефект як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

На сучасному етапі реалізація ефективної фіскальної політики в Україні унеможлиблюється через ряд проблем, зокрема: невідповідність фактичних та планових доходів державного бюджету; спротив будь-яким податковим реформам, які передбачають підвищення податкового навантаження; поширення практики виплати заробітної плати «в конвертах»; проблеми адміністративно-правового характеру; відсутність фіскальних стимулів здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності; складність координації фіскальної політики з монетарною.

Важливим напрямком ефективної фіскальної політики держави є раціональне використання фінансових ресурсів, контроль з боку держави за надходженнями та видатками, покращення адміністрування податків та зборів, врегулювання існуючих в країні адміністративно-правових проблем, а також ефективне використання коштів на соціальні програми.

Список використаних джерел

1. Агапова Т.А., Серегіна С.Ф. Макроекономіка. – М.: Справа та сервіс. – 2004. – 447 с.
2. Амоша О.А., Вишневський В. М. До питання про оцінку рівня податків в Україні // Економіка України. – 2011. – № 8. – с. 11-19.
3. Базилевич В. Д., Базилевич К. С, Баластрик Л. О. Макроекономіка: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2007. – 703 с.
4. Бантон В. Проблеми реалізації фіскальної політики в Україні на сучасному етапі/ В. Бантон// [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.rusnauka.com/21_NNP_2010/Economics/70601.doc.htm.
5. Завгородня О.О., Тарасевич В.М. Фіскальні ресурси держави та їх роль в активізації інвестиційних процесів // Фінанси України. – 2012. – № 3. – с. 24-32.
6. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Аналітична економія: принципи, проблеми і політика. Частина 1. Макроекономіка: Пер. з англ. – Львів: Просвіта, 2003, – 672 с.
7. Нікитенко Д.В. Сутність фіскальної політики як інструмента державного регулювання економіки // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 6. – с.35-42.
8. Олейнікова Л. Г. Удосконалення фіскальної політики України в рамках антикризової програми / Л. Г. Олейнікова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vznu/eco/2010_3/138-144.pdf.
9. Отрошко О.В. Фіскальна політика як засіб стабілізації економіки / О.В. Отрошко // Фінанси України. – 2014. – № 6. – С. 69-75.
10. Панчишин С. Макроекономіка . К.: Либідь , 2002. – 616 с.
11. Податково-бюджетна політика та забезпечення умов динамічного економічного зростання // Від парадигми фінансової стабілізації до ідеології зростання: Зб. наук. ст. за ред. Я. А. Жаліла. К., 2010.

12. Ривак О.С. Фіскальна і монетарна політика в Україні та необхідність їх координації / О.С.Ривак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – № 4 – С. 249-257.

13. Савченко К.В. Податкові інструменти реалізації стабілізаційної політики в Україні / К.В. Савченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2012_2/pdf/12skvrvy.pdf.

14. Сайт Пенсійного фонду України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>.

15. Сайт рахункової палати України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/index>.

16. Семюелсон П., Нордгауз В. Макроекономіка/ Пер. з англ. Панчишина С. та Ватаманюка З. – К.: Основи, 2009. – 544 с.

17. Скоропад І. С. Фіскальна політика як спосіб наповнення державного бюджету / І. С. Скоропад, О. В. Гарасимчук // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / відповідальний редактор О. Є. Кузьмін. - Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – с. 529-533.

18. Ткаченко Л. Г. Особливості фіскального навантаження в Україні / Л.Г. Ткаченко // Соціальні проблеми. – 2011. – № 10. – С.147-155.

19. Уманців Ю. Механізм економічної політики / Ю. Уманців, О. Міняйло, В. Косик. - Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. - 136 с.

20. Шевченко В.М. Принципи фіскальної політики держави на різних фазах економічного циклу // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1. – С. 399-403.

21. Щербак В. Світові моделі оподаткування // Економіка України. – 2010.- №3.- С. 21-26.

Рецензія на курсову роботу

Студентки групи ФФ-21

Бучинської Тетяни

Номер _____ Дата реєстрації _____ 2016р.

Тема курсової роботи:

«Фіскальна політика України: особливості реалізації у коротко- та довгостроковому періодах».

Актуальність теми:

Мета і предмет дослідження:

Самостійний характер роботи:

Оформлення роботи:

Структура роботи, переваги і недоліки основних її положень:

Висновок про готовність роботи до захисту:

Дата _____

Підпис _____